

ŽIVOT I DJELO IMAMA SULAYMĀNA IBN AḤMADA AL-ṬABARĀNĪJA S POSEBNIM OSVRTOM NA NJEHOVA NAUČNA PUTOVANJA: PRILOG BIOGRAFIJI

Dževad Gološ

Univerzitet Ez-Zitouna, Tunis

Imam Al-Ṭabarānī, Sulaymān ibn Aḥmad ibn Ayyūb ibn Muṭayyir, jedan je od najvećih hadiskih autoriteta kroz cijelu islamsku povijest, te od najplodonosnijih pisaca iz oblasti hadisa. Njegova najpoznatija djela su tri hadiske enciklopedije poznatije kao Mu'ğami: *Al-Mu'ğam al-Kabīr*, *Al-Mu'ğam al-Awṣaṭ* i *Al-Mu'ğam al-Šağīr*. Pored ova tri poznata djela napisao je još mnogo djela, od kojih su neka štampana, a jedan broj njih se smatra izgubljenim. Među najpoznatijim izgubljenim djelima imama Al-Ṭabarānija jesta djelo *Al-Sunna*. Važnost ovog izgubljenog djela ogleda se u tome što su veliki islamski autoriteti poput Al-Ḍahabīja, Ibn al-Kaṭīra, Ibn Taymiyye, Ibn al-Qayyima, Al-Mizzīja, Al-Suyutīja i drugih u svojim djelima prenosili citate iz spomenutog izgubljenog djela. Imam Al-Ṭabarānī živio je stotinu godina i njegov život je bio ispunjen naučnim putovanjima, tako da ćemo rijetko naći da je neko od islamskih autoriteta imao toliko naučnih putovanja kao što ih je imao imam Al-Ṭabarānī. U ovom radu pokušao sam da se posebno osvrnem na ta naučna putovanja i da ponudim njihov hronološki prikaz. Tom prilikom najviše sam se oslanjao na njegovo djelo *Al-Mu'ğam al-Šağīr* u kojem je imam Al-Ṭabarānī prilikom prenošenja hadisa spominjao mjesto i datum gdje je spomenuti hadis čuo. Potom sam pokušao da navedem sva djela imama Al-Ṭabarānija, bilo da je riječ o štampanim ili izgubljenim djelima. Također, spomenuo sam kazivanja najvećih islamskih učenjaka i historičara o imamu Al-Ṭabarāniju i njegovim vrlinama, kao i neke od njegovih najistaknutijih učitelja i učenika.

Ključne riječi: *imam Al-Ṭabarānī, hadis, Isfahan, Al-Mu'ğam al-Kabīr, Al-Mu'ğam al-Awṣaṭ, Al-Mu'ğam al-Šağīr, naučna putovanja*

1. Uvod

Riječ *hadis* u arapskom jeziku znači vijest i govor uopće. U hadiskoj nauci pak riječ hadis kao stručni izraz ima posebno značenje. Tamo hadis znači „ono što je vjerovjesnik Muhamed uradio ili vidio, da neko nešto čini, pa svojom šutnjom to odobrio i dotičnog ne opomenuo”. U hadis spadaju i one vijesti koje govore o Muhamedovim svojstvima, tj. o tome kakav je bio po svojim vanjskim i duševnim osobinama (Handžić 1972: 65). Ne zna se da je bilo ko u historiji davao više važnosti vijestima i opreznije postupao u ovom pogledu nego muslimani sa svojom tradicijom, vijestima koje se odnose na Muḥammada, ali i vijestima uopće. Oni su bilježili ili pamtili svaku vijest i svaki hadis zajedno sa lancem ljudi preko kojih je dotična vijest stigla (isto: 65). Kada je u pitanju sabiranje hadisa, onda to možemo podijeliti u šest perioda:

1. pamćenje hadisa napamet;
2. početak sabiranja hadisa u knjige;
3. sabiranje hadisa zajedno sa fetvama (pravnim decizijama) ashaba i tabiina;
4. pisanje isključivo hadiskih zbirki;
5. odvajanje vjerodostojnih (*ṣaḥīḥ*) hadisa u posebne zbirke;
6. komentarisanje hadiskih zbirki (isto: 74).

Kod sabiranja hadisa u zbirke hadiski su učenjaci imali više načina. Neki su sabirali hadise shodno tome koji ih ashab pripovijeda. Ovakve zbirke se nazivaju *musnadi*. Neki su sabirali hadise poređavši ih po poglavljima fikha. Ima onih koji su u svoje zbirke unosili poglavlja iz svih grana islamskih nauka. Ovakva djela se najčešće nazivaju *sunanima* ili *ḡāmi‘ima* i u ovu vrstu se ubraja šest poznatih hadiskih zbirki (*kutub sitta*). Neki su poređali hadise po imenima svojih učitelja ili ashaba, ili po imenima drugih ljudi abecednim redom, a onda kod svakog imena spomenuli hadise koje dotični čovjek pripovijeda. Ove zbirke se zovu *mu‘ḡamima* (isto: 79–80). Najpoznatiji sakupljač ove vrste jeste imam Al-Ṭabarānī i on je sastavio tri *mu‘ḡama*: veliki (*Al-Kabīr*), srednji (*Al-Awṣaṭ*) i mali (*Al-Ṣaḡīr*). Veliki je poređao po imenima ashaba i sadrži oko 60.000 hadisa. Srednji je poređan po učiteljima od kojih je pisac slušao hadis, broj njegovih učitelja u ovom djelu iznosi oko dvije hiljade, a broj hadisa ove knjige jeste oko 30.000. Mali je poređan po učiteljima pisca, čiji broj u ovom djelu iznosi oko hiljadu, a broj hadisa koji su spomenuti jeste 1500 (isto: 85).

1. 1. Putovanja u potrazi za hadisom

Kad god se govori ili piše o nekom od hadiskih učenjaka, u njegovoj biografiji neizostavno mjesto zauzimaju putovanja i boravak u gotovo svim većim islamskim centrima toga vremena, te preuzimanje znanja od šejhova (učitelja) koji su živjeli i boravili u tim mjestima. Ta putovanja su, zapravo, bila sastavni dio života učenjaka toga vremena i ona ujedno pokazuju kolika je bila njihova ljubav prema ostavštini poslanika Muhameda i prema svemu onome što je pratilo njegov život. Navešćemo samo nekoliko citata vrsnih poznavalaca hadisa koji govore o neizbježnosti putovanja radi slušanja Poslanikovih riječi:

- Hafiz Ibn Salah jednom prilikom je rekao: „Kada neko od onih koji se bave hadisom i hadiskom naukom završi sa učenjem i slušanjem od učenjaka koji žive u njegovom mjestu, neka otputuje do drugih.”
- Veliki hadiski autoritet Jahja b. Mein kaže: „Od četvorice ne očekuj da budu oštroumni i razboriti: čuvar puta, glasnogovornik kadije, sin muhaddisa (hadiskog učenjaka) i čovjek koji piše hadise u svome mjestu i ne putuje u potrazi za njima.”
- Kada je jedan čovjek upitao imama Ahmeda b. Hanbela da li čovjek treba da putuje u potrazi za naukom, odgovorio je: „Da, tako mi Boga, treba mnogo da putuje. Do Alkame i El-Esveda bi došao hadis od Omera b. Hataba, ali se oni ne bi zadovoljili sve dok ne bi lično otišli do Omera i dotični hadis čuli izravno od njega.”
- Ibrahim b. Edhem veli: „Bog otklanja nedaće od ovog umeta zbog putovanja onih koji se bave hadisom” (vidjeti: Indžić 2006: 119).

No, kada i zašto počinje putovanje u potrazi za naukom?

Nakon smrti vjerovjesnika Muhameda, i nakon što je islam dospio i na afrički kontinent, ashabi su se razišli po raznim vilajetima, bilo kao namjesnici, bilo da podučavaju islamu stanovnike pojedinih pokrajina. U tom periodu Džabir b. Abdullah putuje u Šam kako bi se susreo sa Abdullahom b. Unejsom i od njega čuo samo jedan hadis koji Džabir nije čuo direktno od poslanika Muhameda. Također, on je otputovao i u Egipat da pronade Meslemu b. Muhalleda i upitao ga za jedan hadis koji je došao do njega, a spominje se da ga Meslema prenosi. Kada mu je Meslema potvrdio ispravnost hadisa, Džabir se vratio. Osim Džabira, i Ebu Ejjub el-Ensari je otputovao u Egipat do Ukbea b. Amira, i kada se susreo s njim, rekao mu je: „Kazuj nam ono što si čuo od Poslanika, a tiče se nagrade za onoga ko pokrije sramotu i mahanu jednog muslimana; nije ostao niko osim mene i tebe da je čuo taj

hadis izravno od Poslanika.” Kada mu je Ukbe citirao hadis, Ebu Ejjub je uzjahao devu i vratio se u Medinu; čak se nije ni odmorio, niti odmorio devu. Zna se i to da je jedan od ashaba otputovao do Fudalea b. Ubejda u Egipt i rekao mu: „Nisam ti došao kako bih te posjetio, nego smo nas dvojica bili zajedno jednom prilikom i čuli smo Poslanika da je izrekao hadis, za koji se nadam da si ga zapamtio...”

Putovanja se nastavljaju i u vrijeme tabi‘ina, generacije nakon ashaba, jer ashabi su oni koji nose sa sobom ono što je Poslanik ostavio u nasljedstvo, te čovjek nije mogao reći da je dostigao neki stepen u nauci dok ne otputuje u mnoge pokrajine, susretne se sa ashabima koji su tamo boravili i od njih preuzme makar dio onoga što oni nose. Imam Seid b. el-Musejjeb, jedan od najpoznatijih tabi‘ina, veli: „Nekada bih u potrazi za jednim jedinim hadisom putovao dane i noći.” Busr b. Abdullah kaže: „U želji da čujem i provjerim samo jedan hadis putovao sam u bilo koju od pokrajina” (isto: 120–121).

Ovom prilikom ćemo se osvrnuti samo na neke od mnogobrojnih razloga koji su podstakli učenjake na ova putovanja, a s obzirom na to da se svi razlozi nisu javili u isto vrijeme, spomenućemo ih kronološki, onako kako su se i javljali:

1. Ashabi su putovali kako bi hadise koje su čuli preko posrednika, najčešće drugog ashaba, čuli direktno od poslanika Muhameda ili kako bi se uvjerali da su ispravno i doslovno zapamtili neki hadis, a u njihovom mjestu boravka nije bio niko ko je znao taj hadis, pa su bili primorani da putuju kako bi ga provjerali, a to putovanje je ponekad trajalo i mjesec dana.
2. U vrijeme tabi‘ina, razlog putovanja je bio taj što su se ashabi već bili razišli po mnogim pokrajinama, a kao što smo već rekli, svaki od njih je sa sobom nosio znanje koje je predstavljalo nasljedstvo poslaničke misije (*nubuvveta*), do kojeg je trebalo doći.
3. Najvažniji razlozi putovanja poslije te dvije generacije bili su: pojava apokrifnih hadisa i onih koji preko takvih hadisa pokušavaju proturiti svoje zablude. Naime, pojedinci počnu izmišljati laži, te ih pripisivati Poslaniku kako bi iznašli dokaze i potvrdili ispravnost svojih stavova, ili pak kako bi napakostili vjernicima i odvratili ih od njihove vjere. U to vrijeme učenjaci se posebno angažuju na provjeravanju sumnjivih predaja, te ukazuju na one koji dotične predaje izmišljaju kako se od njih hadis ne bi prihvatao. Naravno, pod tim angažovanjem podrazumijevaju se i putovanja koja su bila neophodna kako bi se ustanovilo odakle hadis potiče i ko ga sve prenosi. Poznate su i riječi Ibn Sirina, koji kaže: „Nismo imali potrebe za senedom (tj. za ispitiva-

njem niza prenosilaca) sve dok se nije pojavila smutnja, a nakon što se pojavila, gledali smo i provjeravali od koga nam predaje dolaze.”

4. Potraga i želja za što kraćim (‘*ālī*) pouzdanim (ispravnim) senedom. Poznato je da, ako neku vijest prenosi više prenosilaca, mogućnost pogreške i propusta je veća nego kada tu vijest prenese manji broj prenosilaca. Stoga hadiski učenjaci pokušavaju da pronađu najkraći pouzdani put hadisa do Poslanika. Da bi u tome uspjeli, bilo je potrebno mnogo putovati kako bi se došlo do prenosioca koji se spominje u senedu, a koji je još živ, i kako bi se od njega lično čuo hadis. Nakon toga se, prilikom prenošenja hadisa, izostavljaju oni prenosio-ci koji su služili kao „veza” između tog prenosioca do kojeg se došlo i onoga koji pripovijeda hadis. Imam Ahmed je jednom prilikom rekao: „Pronalaziti i tragati za kraćim pouzdanim senedom je sunnet koji nam je ostavljen u emanet od ranijih učenjaka” (isto: 121–122).

U ovom radu biće govora o životu i djelu imama Al-Ṭabarānija, sa posebnim osvrtom na njegova naučna putovanja.

2. Biografija

2. 1. Ime i porijeklo

Njegovo ime je Sulaymān ibn Aḥmad ibn Ayyūb ibn Muṭayyir. Plemenski se pripisuje plemenu Laḥm, pa se za njega kaže Al-Laḥmī. Pleme Laḥm je jedno od arapskih plemena koje je bilo nastanjeno na području Šama, današnje Sirije, Palestine i Libana. Po mjestu porijekla pripisuje se mjestu Ṭabariyya (Taberijada), pa je zato poznat kao Ṭabarānī, i to mu je najpoznatiji nadimak. Taberijada se danas nalazi na okupiranom području Palestine. Neki historičari ga također spominju i kao Al-Šāmī, pripisujući ga Šamu. Njegov nadimak je Abū al-Qāsim. Poznati historičar Al-Ḍahabī u biografiji imama Ṭabarānija, govoreći o njegovom imenu i porijeklu, kaže sljedeće: „Abū al-Qāsim, Aḥmad ibn Ayyūb ibn Muṭayyir, Al-Laḥmī, Al-Šāmī, Al-Ṭabarānī” (Al-Ḍahabī 2006: XII/201). Među samim historičarima ne postoji razilaženje da je njegovo pravo ime Sulaymān, kao i da je ime njegovog oca Aḥmad, a djeda takođe Sulaymān (vidjeti: al-Iṣbahānī 1990:1/393).

2. 2. Rođenje i smrt

Historičari su gotovo saglasni u tome da je imam Al-Ṭabarānī rođen 874. godine (isto: I/393). Ibn Manda spominje sa neprekinutim lancem prenosilaca

do Ibn Mirdawayha, učenika imama Al-Ṭabarānija, da je rekao: „Čuo sam imama Abū al-Qāsima al-Ṭabarānija da kaže: 'Rođen sam 260. godine (po arapskom lunarnom kalendaru, što odgovara 874. gregorijanskoj godini)'” (Ibn Manda b. d.: XXV/333).

Što se tiče mjesta rođenja imama Al-Ṭabarānija, među historičarima nalazimo dva različita podatka. Jedni smatraju da je rođen u mjestu Akkā, u današnjoj Palestini. Ovo mišljenje zastupa Ibn Abī Ya‘lā al-Ḥanbalī (vidjeti: al-Ḥanbalī b. d.: II/50) i Al-Ḍahabī (Al-Ḍahabī 2006: XII/201). Također ga zastupa i naš veliki alim Mehmed Handžić (Handžić 1972: 91). Drugo mišljenje koje nalazimo kod historičara jeste da je rođen u mjestu Ṭabariyya (Taberijadi), i ovo mišljenje zastupa Al-Sam‘ānī u svom djelu *Al-Ansāb* (Al-Sam‘ānī 1962: IX/35).

Imam Al-Ṭabarānī umro je u subotu u arapskom mjesecu *ḍū al-qa‘da*, a neki smatraju u mjesecu *šawwālu*, 360. godine po lunarnom kalendaru, odnosno 971. gregorijanske godine, u stotoj godini života. Sahranjen je sutradan, u nedjelju, a *dženazu*-namaz predvodio je njegov učenik imam Abū Nu‘aym al-Iṣbahānī (al-Iṣbahānī 1990: I/393).

2. 3. Vaspitanje i obrazovanje

Imam Al-Ṭabarānī odrastao je u porodici koja je bila poznata po nauci. Njegov otac Sulaymān, iako nije bio veliki alim, bio je veliki ljubitelj nauke i sigurno jedan od najznačajnijih faktora koji je utjecao na formiranje naučne ličnosti svoga sina. Otac je s njim putovao kako bi mu sin još u ranoj mladosti počeo da prenosi hadise, pa se tako bilježi da je imam Al-Ṭabarānī počeo sa prenošenjem hadisa u svojoj trinaestoj godini. Kaže imam Al-Ḍahabī, govoreći o njegovom slušanju i prenošenju hadisa: „Prvi put je slušao hadis 273. godine (887. godine po gregorijanskom kalendaru), a njegovo prvo putovanje u potrazi za hadisom bilo je 275. (odnosno 889. godine)” (Al-Ḍahabī 2006: XII/201). Al-Ḍahabī ističe da je imam Al-Ṭabarānī proveo punih šesnaest godina u potrazi za hadisima (isto). Međutim, radi lakšeg uvida, u sljedećim redovima spomenuću hronološki pregled njegovih naučnih putovanja. Kao izvor za ono što ću navesti koristio sam se djelom *Al-Mu‘aḡam al-Šaḡīr*, u kojem imam Al-Ṭabarānī prilikom prenošenja hadisa od određenog šejha, odnosno učitelja, spominje godinu i mjesto kada je i gdje taj hadis čuo i prenio:

- Kuds, 888. godine (Al-Ṭabarānī 1985: I/25);
- Ramla, 888. godine (isto: 394);
- Qajsarija, 889. godine (isto: 138);
- Akka, 889. godine (isto: 77);
- Homs, 892. godine (isto: 27);

- Halep, 892. godine (isto: 33);
- Tarsus, 892. godine (isto: II/173);
- Sindžar, 892. godine (isto: 245);
- Mopsuestija, 892. godine (isto: 244);
- Džabla, 893. godine (isto: I/23);
- Damask, 893. godine (isto: 25);
- Egipat, 894. godine (isto: II/158);
- Jemen, 896. godine (isto: I/140);
- Medina, 897. godine (isto: II/243);
- Mekka, 897. godine (isto: I/79);
- Jemen, po drugi put, 898. godine (isto: 139);
- Egipat, po drugi put, 899. godine (isto: II/193);
- Bagdad, 901. godine (isto: I/158);

Al-Ḍahabī piše da je Tabarani „u Irak doputovao nakon što je završio sa putovanjima kroz Egipat, Šam, Hidžaz i Jemen. U protivnom, da je doputovao do Iraka prije toga, imao bi veliki sened” (Al-Ḍahabī 2006: XII/202–203).

- Isfahan, prvi put, 903. godine;
- Isfahan, drugi put, 923. ili 924. godine.

Ibn Mirdawayh napominje da je čuo Abū al-Qāsima al-Ṭabarānija da govori: „Prvi put sam došao u Isfahan dvjesto devedesete, a drugi put tristo desete ili jedanaeste” (Ibn Manda b. d.: XXV/335). A budući da su te godine iskazane po lunarnom kalendaru, one sasvim odgovaraju datumima koje smo već spomenuli.

Ibn ‘Imād al-Ḥanbalī rezimirao je naučna putovanja imama Al-Ṭabarānija riječima: „Prvo je otputovao u Kuds, 907. god., potom u Qajsariju, 908. god., i tom prilikom je slušao predaje učenika Muḥammada ibn Yūsufa al-Firyābija. Potom je otputovao u Homs, Džublu, gradove u Šamu, obavio hadž, posjetio Jemen, došao do Egipta, a potom Irak, Isfahan i Perziju” (al-Ḥanbalī 1986: IV/310).

Nakon što sam spomenuo hronološki prikaz naučnih putovanja imama Al-Ṭabarānija, postavlja se pitanje koliko je godina u stvari imam Al-Ṭabarānī proveo u naučnim putovanjima. Imam Al-Ḍahabī kaže: „Proveo je u naučnim putovanjima i susretu sa učiteljima šesnaest godina” (Al-Ḍahabī 2006: XII/201). Ovaj broj od šesnaest godina koji navodi Al-Ḍahabī potpuno odgovara navedenom hronološkom prikazu koji počinje 888. godine, a završava se 903. godine (prva posjeta Isfahanu). Jedina razlika između Al-Ḍahabījevog mišljenja i navedenog hronološkog prikaza jeste u tome što Al-Ḍahabī

navodi da je prvo putovanje Al-Ṭabarānija bilo 889, a ne 888. godine. Drugo zanimljivo pitanje koje se postavlja jeste gdje je imam Al-Ṭabarānī proveo između prve i druge posjete Isfahanu, odnosno između 903. i 923. godine. Podaci koji su dostupni ukazuju na to da je prvi put ušao u Isfahan 903. godine, kao što sam već naveo, a potom vidimo da u Isfahanu prenosi hadise 908. godine, kako to sām spominje u svom *Al-Mu'ğam al-Šağīr* (Al-Ṭabarānī 1985: II/133). Na osnovu toga može se pretpostaviti da je imam Al-Ṭabarānī napustio Isfahan oko 909. ili 910. godine. Njegov učenik Ibn Manda navodi sljedeće: „Potom je nestao, i ponovo se vratio nakon četrnaest godina” (Ibn Manda b. d.: XXV/334). Iz prethodno navedenog citata može se razumjeti da je povratak Al-Ṭabarānija u Isfahan bio 923. ili 924. godine. Međutim, ono pitanje koje se s pravom može postaviti jeste gdje je Al-Ṭabarānī proveo period između prve i druge posjete Isfahanu, koji je otprilike oko četrnaest godina. Da li se možda vratio u rodni kraj u kojem je boravio sve do druge posjete Isfahanu, ili je možda sav ovaj period, oko četrnaest godina, proveo također u naučnim putovanjima? U prilog drugonavedenom ide mišljenje historičara Ibn Ḥallikāna koji o imamu Al-Ṭabarāniju kaže sljedeće: „Putovao je u potrazi za hadisom iz Šama do Iraka, Hidžaza, Jemena, Egipta, Gornje Mesopotamije, i u putovanju proveo trideset i tri godine” (Ibn Ḥallikān 1994: II/407). Ovaj podatak o trideset i tri godine približno odgovara onome što sam naveo u hronološkom prikazu koji iznosi trideset i sedam ili trideset i šest godina, od Qudsa 888. godine pa sve do druge posjete Isfahanu 923. ili 924. godine. Također, ono što ide u prilog tvrdnji da je Al-Ṭabarānī između prve i druge posjete Isfahanu proveo u naučnim putovanjima jeste i prethodno navedeni govor Ibn ‘Imāda al-Ḥanbalija koji je spomenuo naknadna putovanja u „Irak, Isfahan i Perziju” (Ibn ‘Imād al-Ḥanbalī 1986: IV/310), gdje nakon Isfahana naglašava Perziju, što ostavlja mogućnost da je spomenuti period imam Al-Ṭabarānī proveo putujući po Perziji u potrazi za bilježenjem hadisa. Ova tvrdnja može imati osnove ako uzmemo u obzir da je Perzija u tom vremenu bila jedan od centara prenošenja i izučavanja hadiske nauke.

Kako god da bilo, i koju god opciju uzmemo za ispravnu, bilo da je riječ o šesnaest godina, kako tvrdi Al-Ḍahabī i kako sam hronološki prikazao shodno spominjanju mjesta i godina u djelu *Al-Mu'ğam al-Šağīr*, ili da je riječ o trideset i tri godine, kako navodi Ibn Ḥallikān, obje navedene opcije ukazuju na činjenicu da je imam Al-Ṭabarānī proveo ne tako mali dio života u naučnim putovanjima, te da ga historičari s punim pravom nazivaju svjetskim i čuvenim putnikom – *al-rahḥāl* i *al-ğawwāl*, kao što ćemo vidjeti u sljedećim citatima.

2. 4. Njegovi učitelji

Imam Al-Ṭabarānī bio je poznat po velikom broju učitelja od kojih je sticao znanje i od kojih je prenosio hadis. Govoreći o ovom fenomenu kod imama Al-Ṭabarānīja, Al-Ḍahabī ističe: „Slušao je hadis pred oko hiljadu šejhova – učitelja, pa i više” (Al-Ḍahabī 2006: XII/202). U redovima koji dolaze samo ću se kratko osvrnuti na imena nekih od njih.

- Ibrāhīm ibn ‘Abdullāh ibn Muslim ibn Mā‘iz ibn Muhāġir, Abū Muslim (Ḥātib Baġdādī 2002: VII/36);
- Yūsuf ibn Ya‘qūb ibn Ismā‘il ibn Ḥammād ibn Zayd ibn Dirham (isto: XVI/456);
- Ṭalḥa ibn Muḥammad ibn Ća‘far (isto: 456);
- Bakr ibn Sahl ibn Ismā‘il ibn Nāfi‘ Abū Muḥammad (Al-Ḍahabī 2006: X/457);
- Al-Faḍl ibn al-Ḥabba Abū Ḥalīfa (isto: VI/11);
- Mūsā ibn Hārūn al-Bazzāz (isto: IX/491);
- Aḥmad ibn Muḥammad ibn ‘Alī al-Iṣbahānī Abū al-‘Abbās (isto: X/503);
- Aḥmad ibn ‘Amr ibn Ḥafṣ ibn ‘Amr al-Qaṭrānī Abū Bakr (isto);
- Muḥammad ibn ‘Uṭmān ibn ‘Uṭmān, Abū ‘Uṭmān (isto: XI/33);
- ‘Abdullāh ibn Aḥmad ibn Mūsā ibn Ziyād, Abū Muḥammad (isto: 104);
- Zakariyya ibn Yaḥyā ibn ‘Abd al-Raḥmān, Abū Yaḥyā (isto:121).

2. 5. Njegovi učenici

Kada su u pitanju oni koji su učili od imama Al-Ṭabarānīja i od njega prenosili hadise, njihov broj je također veliki. Opet ću se samo ukratko osvrnuti na njihova imena, s tim što bih posebno zastao na biografskim podacima dvojice njih, radi njihove poznatosti i posebnosti njihovog međusobnog odnosa/konflikta.

Ibn Manda al-Iṣbahānī, čije djelo smo spomenuli nekoliko puta kao izvor za biografske podatke imama Al-Ṭabarānīja. Puno ime mu je Muḥammad ibn Ishāq, a poznat je kao Ibn Manda. Rođen je u Isfahanu 923. ili 924. godine (isto: XII/499). Znanje je prvo sticao u Isfahanu, a potom je putovao u potrazi za zapisivanjem i bilježenjem hadisa. Putovao je u Mekku, Medinu, Quds, Nišapur, Buharu, Egipat, Damask i još mnoge druge gradove (isto: 500). Sticao je znanje od velikih hadiskih autoriteta, poput glasovitog Ibn Ḥibbāna, pisca poznatog *Ṣaḥīḥa*, zatim Abū ‘Alija al-Naysābūrīja, imama

Al-Ṭabarānija i drugih. Neki od njegovih poznatih učenika i onih koji su od njega prenosili hadise jesu hafiz hadisa Abū al-Šayḥ, koji je u nekim naučnim disciplinama ujedno bio i njegov učitelj na početku, zatim poznati hafiz hadisa imam Al-Ḥākim, autor poznatog *Al-Mustadraka*, potom imam Abū Nu‘aym al-Iṣbahānī, autor poznatog djela *Ḥilya al-Awliyā’*. Abū Nu‘aym ujedno je bio i učenik samog imama Al-Ṭabarānija, kao što ćemo to vidjeti (isto).

Kaže imam Al-Ḍahabī: „Lično ne poznajem da je neko putovao u potrazi za znanjem više od njega, niti da je više hadisa prenio, sa svojom jakom memorijom i preciznosti kojima se odlikovao. Preneseno nam je da je broj njegovih učitelja hiljadu i sedam stotina...” (isto: 499).

I imam Al-Bāṭirqānī spominje da je hadise slušao od „Ibn Mande, predvodnika imama u hadisu” (isto: 500). On također spominje da je čuo od Ibn Mande da kaže: „Proputovao sam od istoka do zapada dva puta” (isto: 503).

Imam Al-Ḍahabī spominje da je Ibn Manda na naučnim putovanjima proveo trideset i nekoliko godina (isto: 501). Ibn Manda je napisao više djela, a neka od najpoznatijih njegovih djela jesu:

- *Kitāb al-Īmān*;
- *Kitāb al-Tawḥīd*;
- *Al-Radd ‘alā al-ḡahmiyya*;
- *Ma‘rifa al-Šaḥāba*;
- *Kitāb al-Tāriḥ* (ovo djelo nažalost nije štampano).

Umro je u arapskom mjesecu ḍu al-qa‘da, 1005. godine (isto: 503).

Abū Nu‘aym al-Iṣbahānī, puno ime mu je Aḥmad ibn ‘Abdullāh ibn Aḥmad, poznat kao Abū Nu‘aym, pisac poznatog djela *Ḥilya al-Awliyā’*. Rođen je 948. godine u Isfahanu (isto: XIII/155). Znanje je prvo sticao u Isfahanu, a potom u Bagdadu, Basri, Kufi i Meki. Učio je od velikog broja učitelja, a među najpoznatijima od njih jesu imam Al-Ṭabarānī i imam Abū Bakr al-Ġurrī. Također, veliki je broj učenika učio i prenosio od njega, a među najpoznatijima je glasoviti učenjak hadisa, historičar i enciklopedista Ḥāṭib al-Baġdādī, autor poznate enciklopedije *Tāriḥu Baġdād*. Govoreći o njemu, imam Al-Ḍahabī ističe kako je bio „glasoviti hafiz hadisa, odlikovao se kratkim senedom (lanac prenosilaca u kojem je mali broj ljudi između prenosio ca i onoga od koga se prenosi), putovao je s ciljem da se susretne sa hafizima hadisa...” (isto: 157).

Poznati Ibn Taymiyyah govoreći o njemu piše sljedeće:

Jedan je od najpoznatijih hafiza hadisa, i od najplodonosnijih autora. Spada u kategoriju onih od čijeg znanja su se okoristile mase, i on je veći

od toga da se za njega kaže *povjerljiv*, jer je on u stvari i više od toga. Njegova knjiga *Hilya al-Awliyā* od najboljih je knjiga koje su napisane kada su u pitanju djela u kojima se prenose predaje koje govore o pobožnosti. Ono što je preneseno u ovom djelu mnogo je autentičnije od onoga što je spomenuto u djelu *Risāla al-Qušayrī...* (Ibn Taymiyya 1995: XVIII/71–72).

Ono što je zanimljivo, i to je razlog što sam između svih učitelja i učenika posebno izdvojio biografije Ibn Mande i Abū Nu‘ayma i malo se zadržao na njima, jeste da je među ovom dvojicom, možemo slobodno kazati najpoznatijih učenika Al-Ṭabarānija, vladala netrpeljivost i sukob mišljenja. Imam Al-Ḍahabī, koji je poznat također kao historijski kritičar, ovu činjenicu spominje na jedan zanimljiv način:

Abū ‘Abdullāh ibn Manda je osporavao neke stavove Abū Nu‘ayma, radi samog teološkog razilaženja između hanbelija i sljedbenika Abū al-Ḥasana (Aš‘arīja). Abū Nu‘aym se također kritički osvrnuo na Abū ‘Abdullāha (Ibn Manda) u svojoj *Historiji*. Govor savremenika jednih o drugima je poznat, i stvari koje se izreknu tom prilikom su neprihvatljive, a Boga molimo za oprost (Al-Ḍahabī 2006: XIII/159).

Kada je u pitanju ova teološka nesuglasica¹, glasoviti Ibn Taymiyya pokušao je da napravi jednu vrstu pomirenja između njihova dva stava, te da nađe opravdanje za njihovu međusobnu netrpeljivost, kazavši:

Između Abū Nu‘ayma al-Iṣbahānija i Abū ‘Abdullāha ibn Mande postojalo je poznato teološko razilaženje. Abū Nu‘aym je napisao djelo u

1 Spomenuta teološka rasprava odnosi se na sljedeće: većina učenjaka *ahli sunneta* složna je u mišljenju da *Kur’an* nije stvoren, za razliku od mu‘tazila koji smatraju da je stvoren. Potom se unutar *ahli sunneta* pojavilo razilaženje u vezi s tim da li se za same riječi kojima se recituje *Kur’an* kaže da su stvorene ili ne. Mišljenje koje je ispravnije jeste da se kaže samo *Kur’an* nije stvoren, svedjedno da li se misli na božji govor, ono što je zapisano, ili pak recitirano. Ovo pitanje detaljnije je pojasnio poznati hanefijski učenjak Ibn Abū al-‘Izz u svom komentaru tahavijske *akide*. U sljedećim redovima spomenuću govor Ibn Abū al-‘Izza koji u komentaru Tahavijevih riječi: „I da je *Kur’an* Allahov govor...” gdje kaže sljedeće: „Ovo je jedno časno načelo i jedan od velikih temelja vjere. Mnoge ljudske frakcije su u pogledu njega skrenule sa Pravog puta. Ovo što je o tome rekao Tahavi – Bog mu se smilovao – to je istina i na nju upućuju mnogobrojni dokazi iz *Kur’ana* i sunneta (tradicije) za sve one koji ih razmatraju. Nju, isto tako, posvedočuje i nepatvorena priroda na kojoj sumnje, dileme i neutemeljena mišljenja nisu izvršili nikakvu promjenu...” Zatim kaže: „Riječ *Kur’an* je u osnovi infinitiv. Nekada se njome podrazumijeva čitanje. Uzvišeni, na primjer, kaže: ‘[...] i učenje (*Kur’ana*) u zoru, jer učenju u zoru mnogi prisustvuju’ (*Kur’an* 17: 78). Poslanik Muhamed kaže: ‘Ukrasite učenje (*Kur’ana*) svojim glasovima.’ Nekada se pak podrazumijeva ono što se uči” (al-Ḥanafī 2015: 148, 161).

kojem je dao svoj odgovor na pitanje *lafza* – riječi, i u tom djelu kao da se priklonio onima koji kažu da je samo učenje *Kur'ana (tilāwa)* stvoreno. Kao što se Ibn Manda priklonio onima koji kažu da nije stvoreno. Obojica njih spomenuli su govor autoriteta koji upućuje na dio onoga što su njih dvojica htjeli kazati, a ne na potpunu cjelinu. Ono što je htio svaki od njih dvojice da dokaže, našao je predaje koje su vjerodostojno prenesene od prethodnih autoriteta, i sa tim predajama je dokazao svoj stav (Ibn Taymiyya 1995: XVIII/71–72).

Abū Nu‘aym al-Iṣbahānī autor je mnogih djela. Njegova najpoznatija djela su:

- *Al-Mustahrağ ‘alā Ṣaḥīḥal-Imām Muslim;*
- *Ḥilya al-Awliyā wa ṭabaqāt al-aṣfiyā* (ovo je vjerovatno njegovo najpoznatije djelo i štampano je više puta);
- *Tārīḥ Iṣbahān;*
- *Dalāil al-Nubuwwa;*
- *Ṣifāt al-Nifāq;*
- *‘Ulūm al-Ḥadīṭ* (ovo djelo nije štampano).

Abū Nu‘aym al-Iṣbahānī umro je 1039. godine, odnosno 20. muḥarema 430. godine po arapskom lunarnom kalendaru, u 94. godini života (Al-Ḍaḥabī 2006: XIII/159).

Kada su u pitanju učenici imama Al-Ṭabarānija, spomenućemo imena još nekoliko njih:

- Aḥmad ibn Mūsā ibn Mirdawayh ibn Fawrak al-Iṣbahānī, Abū Bakr (isto: 77–78);
- Muḥammad ibn Abī al-Ḥusayn ibn al-Ġarūdī, Abū al-Faḍl (isto: XI/329);
- Muḥammad ibn Abī ‘Alī al-Ḥamdānī, Abū Bakr (isto: XIII/143);
- Aḥmad ibn Muḥammad ibn Fazšāh, Abū al-Ḥusayn (isto: 190);
- ‘Abdurrahmān ibn Aḥmad al-Šaffār, Abū Sa‘d (isto: 229);
- Muḥammad ibn Abdullah ibn Aḥmad al-Iṣbahānī, Abū Bakr (isto: 105);
- ‘Alī ibn Yaḥyā al-Iṣbahānī, Abū al-Ḥasan (isto: 168);
- Muḥammad ibn ‘Abdullāh ibn Aḥmad al-Iṣbahānī, Abū Bakr, poznat kao Ibn Riḍā (isto: 253).

2. 6. Naučna reputacija imama Al-Ṭabarānija i njegov kredibilitet kod drugih učenjaka, i šta su oni rekli o njemu

Ibn Abī Ya‘lā al-Ḥanbalī, veliki historičar i biograf, kazao je: „Bio je od imama hadiske nauke i hafiz hadisa. Napisao je poznata djela od kojih su tri *Mu‘džema*: veliki, srednji i mali” (al-Ḥanbalī 1986: II/50).

Jedan od poznatih historičara Al-Sam‘ānī ističe da je Tabarani bio „hafiz hadisa svog vremena, učenjak koji je putovao radi stjecanja znanja, putovao je u Egipat, Hidžaz, Jemen, Arapski poluotok i Irak. Zatekao je veliki broj učitelja i prenosio od poznatih hafiza. Nastanio se u Isfahanu i tu ostao do kraja života. Napisao je poznata djela” (Al-Sam‘ānī 1962: IX/35).

Poznati i glasoviti učenjak hadisa, historičar i enciklopedista Ibn ‘Asākir, pisac poznate enciklopedije *Tārīḥu Dimāšq*, za njega je kazao: „Jedan je od hafiza hadisa i onih koji su mnogo putovali sa ciljem stjecanja znanja” (Ibn ‘Asākir 1995: XXII/1663).

Veliki islamski autoritet i historičar Ibn al-Ġawziyya napisao je: „Sulaymān (tj. Al-Ṭabarānī) bio je hafiz hadisa i čvrsto se čuvao vjerskih propisa. Odlikovao se jakom memorijom i kvalitetnim djelima koja je napisao” (Ibn al-Ġawziyya 1992: XIII/103).

Poznati biograf i historičar Ibn Ḥallikān kazao je sljedeće o imamu Al-Ṭabarāniju: „Bio je hafiz hadisa u svom vremenu, putovao je u potrazi za hadisom iz Šama pa do Iraka, Hidžaza, Jemena pa do prostora Gornje Mesopotamije. Na naučnim putovanjima proveo je trideset i tri godine. Čuo je mnogo hadisa, a broj njegovih učitelja je hiljadu. Napisao je mnoga korisna djela...” (Ibn Ḥallikān 1994: II/407).

Jedan od možda najvećih islamskih historičara i biografa hafiz Al-Dahabī opisao je Al-Ṭabarānija sljedećim riječima: „Imam, hafiz hadisa, povjerljiv prilikom prenošenja, svjetski i čuveni putnik koji je putovao sa ciljem stjecanja nauke...” (Al-Dahabī 2006: XII/201).

Glasoviti historičar Ibn ‘Imād al-Ḥanbalī za njega je kazao: „Bio je hafiz hadisa, velikan, prenosilac svog vremena..., povjerljiv prilikom prenošenja hadisa, odlikovao se velikom i jakom memorijom, veliki poznavalac skrivenih mahana u predajama, poznavalac prenosilaca” (al-Ḥanbalī 1986: IV/310).

Naš veliki alim i poznati pisac Mehmed Handžić o Al-Ṭabarāniju piše sljedeće:

Abū al-Qāsim Sulaymān bin Aḥmad al-Ṭabarānī rodio se 874. godine u Akki. Željao hadiske nauke obišao je većinu islamskih krajeva. Osim gore spomenutih *Mudžema* napisao je još veliki broj djela i to gotovo sve o hadisu u koji se bijaše uživio. Umro je 971. god., odnosno 28. dū qa‘deta

360. godine po lunarnom kalendaru u 101. godini svog života¹ (Handžić 1972: 91).

2. 7. Pisana djela imama Al-Ṭabarānija

Iz svega navedenog moglo se lahko uočiti da je imam Al-Ṭabarānī bio plodonosan pisac. Njegov učenik Ibn Manda navodi da je imam Al-Ṭabarānī iza sebe ostavio stotinu i šest pisanih djela. Na veliku žalost, većina ovih djela se smatra izgubljenim. U svom istraživanju u kojem sam pokušao doći do svih djela imama Al-Ṭabarānija uočio sam da su sva njegova djela, koja se smatraju pronađenim, štampana. Sva ostala koja nisu štampana, a koja spominju oni koji su o njemu pisali, smatraju se izgubljenim. Kada su u pitanju ta izgubljena djela, veoma je interesantno njegovo djelo *Al-Sunna*. U redovima koji dolaze samo ću spomenuti nazive njegovih djela, prvo štampanih, ukupno četrnaest, a potom izgubljenih, ukupno petnaest.

2. 7. 1. Štampana djela

- *Al-Mu‘gam al-Kabīr*, štampan u 15 tomova;
- *Al-Mu‘gam al-Awṣaṭ*, štampan više puta u 10 tomova;
- *Al-Mu‘gam al-Ṣaḡīr*, štampan u jednom tomu;
- *Musnad al-Šāmiyyīn*, štampan u četiri toma;
- *Kitāb al-Du‘ā*, štampan u tri toma;
- *Al-Awā’il*, štampan u jednom tomu;
- *Makārim al-Aḥlāq*, štampan u jednom tomu;
- *Al-Aḥādīṭ al-Ṭiwāl*, štampan u jednom tomu;
- *Al-Ziyadāt fī kutub al-ḡūd wa al-ṣaḥā’i*, štampan u jednom tomu;
- *Ṭuruq ḥadīṭ man kaḍab ‘alayy muta‘ammidan*, štampan u jednom tomu;
- *Faḍl ‘ašr dī al-ḥiḡḡa*, štampan u jednom tomu;
- *Ġuz’ faḍl al-ramy wa ta‘līmih*, štampan u jednom tomu;
- *Ġuz’ ḥadīṭ al-dābb*, štampan u jednom tomu;
- *Ġuz’ man ismuh atā min ruwāt al-ḥadīṭ*, štampan u jednom tomu.

¹ Primjećujemo da istoričari nisu saglasni u kojoj godini života je Al-Ṭabarānī umro.

2. 7. 2. Izgubljena djela

- *Tafsīr al-Kabīr*¹;
- *Dalā'il al-Nubuwwa*;
- *Kitāb al-sunna*²;
- *Faḍā'ilu 'Alī*;
- *Bayān kufr man qala bi ḥalq al-Qur'ān*;
- *Al-Radd 'alā al-Mu'tazila*;
- *Al-Radd 'alā al-ḡahmiyya*;
- *Kitāb al-ṣalāh 'alā al-Nabiyy*;
- *Kitāb al-Manāsik*;
- *Al-Qirā'a ḥalf al-imām*;
- *Faḍā'il al-'ilm*;
- *Maqṭal al-Ḥusayn*;
- *Ahādīṭ al-nahy'an al-naḥw*;
- *Faḍl al-Imām Aḥmad ibn Ḥanbal*;
- *Kitāb ḡāmi' ṣifāt al-nabiyy*.

3. Zaključak

Imam Al-Ṭabarānī smatra se jednim od najvećih hadiskih autoriteta u historiji. Ono što posebno plijeni u njegovoj biografiji jesu naučna putovanja na kojima je proveo dosta godina. Po mišljenju jednog broja historičara, na naučnim putovanjima proveo je šesnaest godina, a po mišljenju drugih trideset i tri godine. Pored spomenutih putovanja, imam Al-Ṭabarānī bio je plodonosan pisac, koji je po nekim mišljenjima iza sebe ostavio stotinu i šest

1 Izdavačka kuća „Dār al-kitāb al-ṭaqāfi” u Jordanu 2008. godine štampala je knjigu *Al-Tafsīr al-kabīr*, za koju su rekli da je djelo imama Al-Ṭabarānija. Međutim, veliki broj istraživača rekao je da je riječ o grešci i da se u stvari radi o tefsiru Al-Ġaznawija, koji je pogrešno pripisan Al-Ṭabarāniju. Rad na ovu temu objavljen je u časopisu '*Ālam al-maḥfūṭāt wa al-nawādir*' (Abdul-Madžid 1997: 98, 107).

2 Ovo je možda i najpoznatije izgubljeno djelo imama Al-Ṭabarānija. Veliki broj islamskih velikana u svojim djelima navodio je citate iz ovog djela. Među njima su Ibn Taymiyya, Ibn al-Qayyim, Ibn Kaṭīr, Al-Dahabī, Ibn Ḥaḡar, al-Mizzī i drugi. Ove predaje sam pokušao da sakupim u zasebnom radu u kojem sam preciznije govorio o pisanim djelima imama Al-Ṭabarānija, a rad još nije objavljen.

napisanih djela. Njegova tri poznata mu'ğama: *Al-Mu'ğam al-Kabīr*, *Al-Mu'ğam al-Awṣaṭ* i *Al-Mu'ğam al-Ṣağīr* smatraju se velikim hadiskim enciklopedijama. Pored ova tri djela, imam Al-Ṭabarānī napisao je i druga djela, s tim što su neka od njih izgubljena i dosad nisu pronađena. Od svih izgubljenih djela možda je od najvećeg značaja njegovo djelo *Al-Sunna*. To navodim zato što je veliki broj islamskih velikana, kao što su Ibn Taymiyya, Ibn al-Qayyim, Ibn Kaṭīr, al-Ḍahabī, Ibn Ḥağar, al-Mizzī i drugi, u svojim djelima navodio citate iz ovog Al-Ṭabarānijevog djela. Nadam se da sam u ovom skromnom radu uspio da naše čitateljstvo bolje upoznam sa životom i djelom ovog velikog islamskog učenjaka. Također se nadam da će naučnici i istraživači na polju islamske rukopisne baštine uspjeti da pronađu još neka od njegovih izgubljenih djela.

Primljeno: 15. avgusta 2020.

Prihvaćeno: 27. oktobra 2020.

Literatura

- Handžić, Mehmed (1972), *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Sarajevo, Gazi Husrev-begova medresa.
- Indžić, Salih (2006), „Putovanja u potrazi za hadisom”, u: Smajić, Aid (prir.), *Terminologija hadisa*, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka.
- Abdul-Madžid, Ibrahim (1997), „Tafsir at-Tabarani am Tafsir al-Gaznawi”, *Ālam al-maḥṭūṭāt wa al-nawādir* 2 (1): 98–107.
- Al-Iṣbahānī, Abū Nu‘aym (1990), *Tārīḥ Iṣbahān*, Bejrut, Dār al-kutub al-‘ilmiyya.
- Al-Sam‘ānī (1962), *Al-Ansāb*, Hajderabad, Dā’ira al-Ma‘arif al-‘Uṭmāniyya.
- Al-Ḍahabī (2006), *Siyar al-a‘alām al-Nubalā*, Kairo, Dār al-Ḥadīṭ.
- Al-Ḥanbalī, Ibn Abī Ya‘lā (b. d.), *Ṭabaqāt al-Ḥanābila*, Bejrut, Dār al-Ma‘rifa.
- Ibn Manda (b. d.), *Ğuz’ fīhi ḍikr tarğama al-Ṭabarānī*, Kairo, Maktaba ibn Taymiyya.
- Al-Ṭabarānī, (1985), *Al-Mu‘ğam al-Ṣağīr*, NN, Dār‘Ammān.
- Ibn ‘Imād al-Ḥanbalī, (1986), *Šağara al-ḍahab fī aḥbāri man ḍahab*, Damask, Dār ibn Kaṭīr.
- Ibn Ḥallikān (1994), *Wafayāt al-A‘yān*, Bejrut, Dār ṣādir.
- al-Ḥanafī, Ibn Abū al-‘Izz (2015), *Vjerska učenja islama*, Sarajevo, el-Kalem.
- Ḥāṭib Bağdādī (2002), *Tārīḥ Bağdād*, Bejrut, Dār al-ğarb al-islāmī.
- Ibn Taymiyya (1995), *Mağmū‘a al-fatāwā*, Medina, Mağma‘ Malik Fahd li ṭibā‘a al-Muṣṣhaf al-šarīf.
- Ibn al-Ğawziyya, (1992), *Al-Muntağam fī Tārīḥ al-umam we al-mulūk*, Bejrut, Dār al-kutub al-‘ilmiyya, Bejrut.

The Life and Work of Imam Sulaymān ibn Aḥmad al-Ṭabarānī with Specific Reference to his Scientific Travels: a Supplement to the Biography

Dževad Gološ

Ez-Zitouna University, Tunis, Tunisia

Imam Al-Ṭabarānī, Sulaymān ibn Aḥmad ibn Ayyūb ibn Muṭayyir, is one of the greatest hadith authorities in the Islamic history, and one of the most prolific writers in the field of hadith. His most famous works are three hadith encyclopedias better known as *Mu'ğam: Al-Mu'ğam al-Kabīr*, *Al-Mu'ğam al-Awṣaṭ*, and *Al-Mu'ğam al-Šağīr*.

Apart from these three well-known works, he wrote many other works, some of which were printed, and a number of which are considered lost. Among the most famous lost works of Imam Al-Ṭabarānī is *Al-Sunnah*. The importance of this lost work is reflected in the fact that great Islamic authorities such as Al-Ḍahabīja, Ibn al-Kaṭīr, Ibn Taymiyya, Ibn al-Qayyim, Al-Mizzī, Al-Suyuṭī and others cited quotations from the said lost work in their own works. Imam Al-Ṭabarānī lived a hundred years and his life was filled with scientific journeys, and we will rarely find that any Islamic authority had as many scientific journeys as Imam Al-Ṭabarānī did.

In this paper, I tried to pay special attention to these scientific journeys and to offer their chronological overview. While doing so, I mostly relied on his work *Al-Mu'ğam al-Šağīr*, in which Imam Al-Ṭabarānī mentioned the place and date where he heard a hadith when narrating it. Then I tried to list all the works of Imam Al-Ṭabarānī, whether they were printed or lost. I also mentioned the narrations of the greatest Islamic scholars and historians about Imam Al-Ṭabarānī and his virtues, as well as some of his most prominent teachers and disciples.

Keywords: *Imam Al-Ṭabarānī, hadith, Isfahan, Al-Mu'ğam al-Kabīr, Al-Mu'ğam al-Awṣaṭ, Al-Mu'ğam al-Šağīr, scientific travels*